

DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2021-3-2>

СТВОРЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ СЕМІНАРІЇ ТА ЇЇ НАПОВНЕННЯ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Юрій Бідун,

аспірант кафедри історії України

*Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова,
вчитель історії*

Новосілівського академічного ліцею «Ерудит» (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-9155-8004

bidun.yurii.11@gmail.com

Анотація. Досліджено створення учнівської бібліотеки в Київській духовній семінарії. Виявлено, що головною причиною цього була хронічна нестача навчальної літератури. З'ясований точний рік заснування книгосховища. Охарактеризовано особливості процесу збору коштів, а головний акцент у дослідженні зроблено на наповненні учнівської бібліотеки в перші роки її існування. Звернено увагу на те, що спочатку для неї було виділено окрему кімнату в будівлях семінарії. Доведено, що учнівська бібліотека мала виконувати саме навчальну функцію. Виявлено, що загальні розміри внесків вихованців в 1870–1880-х роках становили приблизно 200 рублів на рік, а вже на зламі XIX–XX століть коливалися між 300 і 400 рублями на рік. Досліджено, що розміри пожертвувань були по кілька десятків копійок з однієї особи. Визначено, що вони збиралися з усіх без винятку учнів спочатку двічі, а потім тричі на рік. З'ясовано, що наприкінці XIX століття в учнівській бібліотеці зберігалось понад 1 500 найменувань книг у більше ніж 3 500 томах.

Ключові слова: Православна церква, середня духовна освіта, духовні семінарії, Київська духовна семінарія, бібліотека, учнівська бібліотека, література.

ESTABLISHMENT OF THE STUDENT LIBRARY OF THE KYIV THEOLOGICAL SEMINAR AND ITS FILLING IN THE LAST THIRD OF THE XIX – EARLY XX CENTURY

Yuriy Bidun,

Postgraduate Student at the Department of History of Ukraine

Dragomanov National Pedagogical University,

History Teacher

Novosilivsky Academic Lyceum "Erudite" (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-9155-8004

bidun.yurii.11@gmail.com

Abstract. The creation of a student library in the Kyiv Theological Seminary has been studied. It was found that the main reason for this was a chronic lack of educational literature. The exact year of foundation of the book depository has been found out. The peculiarities of the fundraising process are described, and the main emphasis in the research is on filling the student library in the first years of its existence. Attention is drawn to the fact that a separate room in the seminary buildings was initially allocated for her. It is proved that the student library had to perform the educational function.

It was found that the total amount of contributions of pupils in the 1870–1880's was about 200 rubles per year, and at the turn of the XIX–XX centuries – ranged between 300 and 400 rubles for a year. It was investigated that the amount of donations was several tens of kopecks per person. It is determined that they met with all students without exception, first twice and then three times a year. It was found that at the end of the XIX century the student library contained more than 1 500 titles of books in more than 3 500 volumes.

Key words: Orthodox Church, secondary theological education, theological seminaries, Kyiv Theological Seminary, library, student library, literature.

Вступ. Ця публікація є спробою визначити, що було причиною створення учнівської бібліотеки, яку роль вона відігравала в історії Київської духовної семінарії протягом другої половини XIX – початку XX ст. **Метою** цієї наукової розвідки є дослідження наповнення і розвитку учнівської бібліотеки Київської духовної семінарії. У зв'язку з поставленою метою необхідно виконати такі **завдання**: визначити причини виникнення учнівської бібліотеки; дослідити особливості її наповнення в перші роки існування; з'ясувати, на які засоби вона утримувалася; простежити, як змінювалися розміри внесків семінаристів; охарактеризувати склад цього книгосховища.

Хронологічними межами цієї публікації є 1867 і 1919 рр. – від моменту ухвалення нового статуту духовних семінарій, який юридично узаконив створення таких бібліотек, до закриття Київської духовної семінарії, у якій розміщувалося це книгосховище.

Актуальність обраної теми зумовлюється складнощами, що пов'язані із проблемами матеріального забезпечення сучасних навчально-виховних установ. Яким би дивним це не виглядало, але в багатьох українських школах навіть сьогодні відчувається нестача навчальної літератури та підручників, історичних та географічних карт, приладів до хімічних і фізичних кабінетів, методичних матеріалів для вчителів тощо. Хронічними є труднощі фінансового характеру. Тому досвід наших попередників украй важливий.

Обрана тема забезпечена хорошою джерельною базою, основна маса якої зосереджена в Центральному державному історичному архіві України міста Києва. За нашою темою найвагомішим є фонд № 712 «Київська духовна семінарія». Але попри це, зазначені питання лишилися без уваги сучасних науковців. Тому ми змушені констатувати, що обрана тема цілком нова.

Грунтовне дослідження історії Київської духовної семінарії з 1817 по 1867 рр. провів С. Ільчишин. Окрім нього, різні ланки духовної освіти на землях колишньої Російської імперії активно вивчали такі сучасні українські вчені, як В. Борисенко, В. Бурега, С. Візер, Л. Іванова, Т. Ковальчук, В. Перерва, В. Рожко, А. Сергієнко, Г. Степаненко, О. Федорчук, Н. Ципляк, Н. Шип та інші.

Під час написання цієї наукової розвідки були використані загальнонаукові методи дослідження.

Основна частина. Одним із найкращих духовних середніх навчальних закладів на українських землях Російської імперії протягом усього XIX – початку XX ст. була Київська духовна семінарія (далі – КДС). Невід'ємною складовою частиною її, як і будь-якого освітнього закладу, була бібліотека. Вона складалася із двох частин: фундаментальної (тобто основної, головної) та учнівської. Якщо фундаментальна бібліотека виникла відразу під час створення навчального закладу, у другій чверті XIX ст., то учнівська – лише в 1870 р.

Протягом XIX – початку XX ст. відчувалася хронічна нестача книг для вихованців КДС. На це недвозначно вказують таблиці, журнали обліку, а також списки книг, якими користувалися учні духовних семінарій і училищ.

У листопаді 1869 р. ректор Київської духовної семінарії, архімандрит Ферапонт запропонував правлінню семінарії розглянути питання про заснування так званої «учнівської» бібліотеки. Планувалося, що вона повинна була б поповнюватися й утримуватися з добровільних пожертвувань вихованців семінарії та єпархіальних священників (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1869, с. 86, р. 111).

У листі до Антонія, єпископа Казанського і Свяжського, ректор Київської духовної семінарії зазначав, що основна (фундаментальна) семінарська бібліотека була наповнена книгами переважно наукового характеру або книгами стародавніми мовами. У ній не досить літератури, яку могли б використовувати семінаристи в навчанні. Ще під час її утворення в 1817 р. фундаментальну бібліотеку не було змоги поповнити кращими екземплярами за всіма галузями духовної і світської літератури через слабе фінансування. Окремі пожертвування на неї робили лише київські митрополити Євгеній і Філарет (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1870, с. 38, р. 9).

На думку ректора Київської духовної семінарії, варто було б виділити для учнівської бібліотеки окрему кімнату на середньому поверсі семінарського корпусу. Малася на увазі та, у якій перед цим працював діловод із семінаристів. На той час кабінет став вільним. Ректор також зазначав, що для облаштування цього приміщення під бібліотеку необхідно 25 руб (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1870, с. 38, р. 9). Це й було зроблено. Були заведені журнали для каталогів і для записів виданої учням літератури з бібліотеки (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1871, с. 1, р. 22).

Відкриття учнівської бібліотеки при Київській духовній семінарії відбулося в 1870 р.

Справа її заснування і наповнення була набагато складнішою за проблеми, пов'язані з її утриманням.

У першому півріччі 1870 р. з казеннокоштных і квартирних учнів для учнівської бібліотеки було зібрано немало суми – 76 руб 80 коп., а у другому – 75 руб 73 коп. Проте, як зазначав бібліотекар М. Паторжинський, цієї суми для відкриття бібліотеки і закупки книг явно не вистачило б. Коли б духовенство не допомогло коштами і літературою, то існувала велика вірогідність, що відкриття учнівської бібліотеки могло б затягнутися, оскільки учнівських внесків для закупки книг явно не вистачало (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1871, с. 1, р. 21–23).

Зважаючи на це, ректор Київської духовної семінарії звернувся до деяких преосвящених, настоятелів монастирів, приватних осіб і до редакцій журналів із проханням наповнити учнівську бібліотеку, яка тільки відкривалася, придатною для навчання літературою. У березні 1870 р. сам він пожертвував на цю справу 19 руб 52 коп. і 21 книгу різного вмісту, переважно богословського (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1871, с. 1, р. 21). Поповнення нововідкритої бібліотеки подарунковими літературними екземплярами і грошовими пожертвуваннями ззовні були найактивнішими саме цього і наступного років.

Так, для учнівської семінарської бібліотеки архієпископ Литовський і Віленський передав 5 книг (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1870, с. 38, р. 13). Порфирій, єпископ Чигиринський, вікарій Київської єпархії пожертвував учнівській бібліотеці 17 книг (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1870, с. 38, р. 18–19). Євсей, архієпископ Карталинський та Кахетинський, екзарх Грузії передав 25 книг і 25 руб (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1870, с. 38, р. 23). Київська духовна академія передала для учнівської бібліотеки 15 книг (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1870, с. 38, р. 29). Господарське управління при Св. Синоді теж відгукнулося і вислало деякі книги. З Казанської духовної академії було переслано випуски «Православного собеседника» за попередні 15 років (з 1855 по 1869 рр. включно) (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1870, с. 38, р. 16). Редакція «Руководства для сельских пастырей» вислала по одному екземпляру своїх випусків за 1861–1866 рр. (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1870, с. 38, р. 26). Редакція журналу «Християнське читання» вислала екземпляри своїх видань за 1823–1827, 1833, 1836, 1844–1846, 1848–1849, 1856–1864 рр. (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1870, с. 38, р. 36). Викладачі семінарії Харисим Орда і Петро Поспелов пожертвували 100 книг. Цікаво, що в семінарію навіть прибуло «2 тюки» книг (по 21 книзі і по 72 книги) без підпису і без адреси (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1870, с. 38, р. 25). На вільні семінарські кошти було закуплено 13 екземплярів книг із книжкової крамниці Літова. Якщо поповнити нововідкриту бібліотеку готовою літературою не було змоги, то ті, хто бажали взяти участь у її відкритті, надсилали гроші. Так, клір Києво-Видубецького Михайлівського монастиря відправив до семінарії 17 руб (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1870, с. 38, р. 30).

Усього в подарунок до учнівської бібліотеки Київської духовної семінарії за 1870 р. різними особами було надіслано 360 книг різного, переважно богословського, вмісту і 64 руб 52 $\frac{1}{4}$ коп. грошей. У березні 1871 р. в учнівській бібліотеці вже зберігалось 460 книг, які були розподілені за різними відділами наук: богословських, філософських, історичних, математичних і словесних.

Поповнення учнівської бібліотеки таким способом продовжуватиметься ще кілька подальших років. Пожертви церковних приватних осіб та організацій надходитимуть сюди й надалі.

Наприклад, у грудні 1872 р. ректор Київської духовної семінарії, архімандрит Ферапонт відправив сюди ще 22 книги (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1872, с. 61, р. 19). У 1873 р. в подарунок було отримано низку видань: а) від редакції журналу «Руководства для сельских пастырей» – усі екземпляри його видавництва за весь поточний рік; б) від редакції журналу «Труды Киевской духовной академии» – екземпляри повного видання журналу за поточний рік; в) від професора Київської духовної академії І. Малишевського – перший том його твору на здобуття ступеня доктора богослов'я (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1874, с. 26, р. 16). У 1872 р. редакція «Творений святых отцов» (що видавалися при Московській духовній академії) направила до Київської духовної семінарії 6 книг (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1872, с. 61, р. 2). Священик Іоанн Покровський пожертвував учнівській бібліотеці по одному екземпляру I та II частин «Записок з історії Християнської церкви» (1863 і 1869 рр. відповідно), чотири екземпляри «Коротких поучений» (1863 р.) і «Свято Пасхи у Православній церкві» (1862 р.) (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1872, с. 61, р. 12).

Часто бувало, що книги надсилалися у великих кількостях, не завжди безкоштовно. Так, київський митрополит Арсеній переслав до новоствореної бібліотеки 50 екземплярів першого тому «Творів» херсонського і таврійського архієпископа Інокентія, але «за умови, що засоби училищної каси дають змогу їх придбати» (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1872, с. 61, р. 21). Так само не безкоштовно (за 16 руб) редакцією журналу «Християнське читання», що при Санкт-Петербурзькій духовній академії, було надіслано 6 томів «Бесід» І. Златоустого (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1872, с. 61, р. 1).

Траплялося, що поповнення книжних фондів відбувалося завдяки обміну. У 1870 р. редакція «Православного співбесідника» (що видавався при Казанській духовній академії) надіслала в учнівську бібліотеку Київської духовної семінарії випуски свого журналу за 1855–1869 рр. У 1872 р. ректор Ферапонт звертався до цієї редакції із запитом, чи не могла б вона надіслати випуски свого журналу за 1870–1871 рр. Взамін ректор пропонував щорічно висилати в Казанську духовну академію журнал «Руководство для сельских пастырей» (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1872, с. 61, р. 7).

Перші кілька років після заснування новостворених бібліотек вагома роль в їх підтримці належала єпархіальному духовенству. У 1873, 1874, 1875 рр. з банківських капіталів, що належали священикам київської єпархії, жертвували відсотки, що становили 35 руб на рік. Про це нам відомо зі щорічних звітів завідувачів учнівської бібліотеки. Зважаючи на те, що загальна сума зборів із вихованців семінарії в перші роки була невеликою (як і розміри літературних фондів), то маємо всі підстави вважати це суттєвою допомогою.

І все ж, незважаючи на матеріальну допомогу приватних осіб, духовних начальних закладів, редакцій і єпархіального духовенства у вигляді літератури і грошових зборів, головним джерелом утримання учнівських бібліотек залишалися пожертвування семінаристів. У § 144 семінарського Статуту 1867 р. вказувалося, що учнівські бібліотеки повинні були утримуватися на добровільні внески вихованців семінарії, саме вони будуть основним джерелом їх фінансування. Вони збиралися інспекторами Київської духовної семінарії спершу двічі на рік (після зимових і літніх вакацій), а після 1884 р. – тричі на рік (після літньої вакації, Різдва і Пасхи) (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1885, с. 14, р. 53). Проте розміри цих пожертвувань були від 5 коп. до 1 руб. До того ж зазначені суми радше були винятками. Найчастіше у звітах трапляється пожертва 50 коп., хоча досить часто фігурують і цифри 10, 15, 20 коп. (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1877, с. 12, р. 14–19; CSHAUK, f. 712, d. 3: 1888, с. 19, р. 4–16).

Збирання коштів з вихованців не було такими вже й добровільним. Інколи учні не могли здійснити пожертвування на учнівську бібліотеку або відмовлялися їх робити. Зважаючи на їхню загальну нестерпну («кричущою») бідність, це й не дивно. Але, незважаючи на це, зазвичай інспектори, рано чи пізно, змушували робити внески всіх учнів без винятку. І не важливо, надходили ці кошти відразу чи через деякий час – вони завжди збиралися повністю. У звітах

про стан учнівської бібліотеки, наприклад, вказується, що внески робили абсолютно всі семінаристи, окрім учнів, які вибули з навчального закладу.

Після різдвяних канікул 1872 р. інспектор Київської духовної семінарії Віталій зібрав з учнів 122 руб 93 коп. За його донесенням, аж 22 вихованці не передали коштів для учнівської бібліотеки (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1872, с. 61, р. 6). 9 червня 1872 р. він же повідомляє, що 19 руб були дозібрані з тих учнів, що не здали їх перед цим. У цю суму входили і їхні внески, зібрані після свята Пасхи (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1872, с. 61, р. 14). За серпень – вересень 1872 р. було зібрано 124 руб 37 коп. (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1872, с. 61, р. 20).

Добровільні внески учнів, які збиралися протягом року, становили немало суму. Наприклад, у період між ухваленням семінарських статутів 1867 і 1884 рр. пожертви рідко були меншими за 200 руб на рік, а із середини 80-х рр. XIX ст. зібрані кошти коливалися між 300 і 400 руб на рік.

Як свідчить звіт про стан учнівської бібліотеки Київської духовної семінарії за 1886 р., у ній уже налічувалося 3 035 томів. Але деякі книги на той час уже були зіпсовані («пришедшія в ветхость и негодныя к употребленію»), їх було вилучено і замінено (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1887, с. 48, р. 1). Це вказує на те, що література з учнівських бібліотек активно використовувалася семінаристами і була їм дуже корисною.

Від заснування учнівської бібліотеки (за винятком перших кількох років) більшість книг, якими вона поповнювалася, закуповувалися. Бібліотекар складав список необхідної для покупки літератури, потім він корегувався правлінням семінарії і повертався назад. Ніколи прохання бібліотекаря про придбання нових книг не збігалось з тим, що закуповували насправді: або не вистачало коштів, або правління семінарії викреслювало з поданих бібліотекарем списків деякі найменування книг, або й затверджувало зовсім інші списки. Книги купували регулярно, поступово і рівно в тій кількості, на яку вистачало коштів. Зазвичай це було не більше ніж 100 назв на рік. Варте уваги те, що література для учнівської і для фундаментальної бібліотек часто закуповувалася водночас.

У травні 1872 р. завідувач бібліотеки, помічник інспектора П. Попов закупив 23 книги на суму 53 руб 42,5 коп. У червні цього ж року було закуплено ще 18 книг на суму 63 руб 40,5 коп. Показово, що більшість із цих книг вартували не більше 3 руб за одну (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1872, с. 61, р. 11). У жовтні 1872 р. П. Попов закупив для учнівської бібліотеки книг на 20 руб.

11 січня 1884 р. ректор вимагав у бібліотекаря переглянути каталоги учнівської бібліотеки і з допомогою наставників скласти список книг, якими необхідно її поповнити. Начальник Київської духовної семінарії хотів бачити ці списки за три дні до наступних педагогічних зборів (1 лютого 1884 р.) (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1884, с. 26, р. 17). Спершу було складено два списки книг: а) рекомендованих до закупки в учнівську бібліотеку (82 назви); б) непридатних до вжитку через давність чи зношеність («ветхость») (14 назв). Цікаво, що на лютневих педагогічних зборах 1884 р, про які згадувалося вище, було представлено до закупки список із 322 найменувань. Але правління семінарії відмовилося затверджувати і купувати приблизно половину з нього: у звіті найменування деяких екземплярів перекреслені. (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1884, с. 26, р. 18, р. 41). Приблизно за такою схемою зазвичай здійснювалися закупки до учнівської і фундаментальної бібліотек надалі.

Траплялося, що за спізнення після канікул батьків чи опікунів вихованців змушували робити внески в учнівську бібліотеку. Це було своєрідним покаранням за порушення навчально-виховної дисципліни. Наприклад, за запізнення з різдвяних канікул Володимира Данькевича і Василя Левитського священник шостого округу Київського повіту Петро Добротворський повинен був внести за них гроші. Ця ухвала була надрукована в № 17 Київських єпархіальних відомостей 1877 р. Проте потім правління семінарії чомусь змінило своє рішення. За запізнення учня В. Данькевича 2 руб в учнівську бібліотеку повинен був внести священник с. Липовки Антоній Черняк. За В. Левитського 2 руб повинен був внести дячок того ж села Єфимій Гребінський.

У їхньому окрузі перебували ці двоє учнів під час канікул (Kievskie eparkhialnie vedomosti, 1878, № 4: 36).

Немалі кошти витрачалися для прошивки і ремонту книг – зазвичай до 50 руб на рік; хоча, ця сума з року в рік відрізнялася.

Як тільки книг в учнівській бібліотеці стало досить, їх почали групувати за різними науковими відділами, як-от: богословський, філософський, історичний, математичний і словесний. Усього таких відділів було 14. Найдинамічніше літературою поповнювалися відділи богослов'я, гомілетики з літургією і словесності.

З 1870 р. по 1890 р. загальна кількість найменувань книг в учнівській бібліотеці зростає втричі, а кількість томів – у сім із половиною разів. Наприкінці століття тут зберігалося понад 1 500 книг у 3 600 томах.

Для учнівської бібліотеки Київської духовної семінарії стабільно виписувалися 6–9 періодичних видань щорічно. Наприклад, «Християнське читання», «Православний огляд», «Російський вісник», «Сім'я і школа», «Народна школа», «Громадянин», «Шкільне життя», «Читання в Товаристві любителів духовної просвіти», «Віра і Розум», «Джерело», «Труди КДА», «Твори святих отців» тощо. На них щорічно витрачалося приблизно 50 руб. Також щорічно і безкоштовно при Київській духовній семінарії видавалися журнали «Керування для сільських пастирів» та «Недільне читання». Періодичні видання сприяли поширенню серед майбутнього духовенства провладної ідеології та формуванню лояльного до правління світогляду. У той час на цьому наголошували навіть російські урядовці.

Незабаром після заснування, а саме в 1875 р., учнівську бібліотеку Київської духовної семінарії відвідала ревізія в особі члена Навчального комітету при Св. Синоді статського радника С. Керського. Ним було надано декілька рекомендацій, що мали посилити ефективність функціонування нововідкритої бібліотеки. Так, книги, які більше за інші необхідні учням, варто виписувати в кількох екземплярах. Рекомендувалося виписувати лише ту літературу, яка прямо і безпосередньо стосується семінарського курсу. Ревізором не схвалювалося придбання періодичних видань «Русского вестника» і «Церковнаго вестника». С. Керський особливо наголошував, що варто поповнювати дуже незначний за обсягом мовний відділ. Зокрема, ревізор рекомендував купувати ілюстровані словники (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1875, с. 51, р. 8).

Учнівська бібліотека Київської духовної семінарії відкривалася для учнів чотири рази на тиждень, під час перерви між уроками (CSHAUK, f. 712, d. 3: 1871, с. 1, р. 22). Література видавалася семінаристам терміном на тиждень. За втрату книги купувалася нова або компенсувалася її повна вартість. За пошкодження книги вихованець оплачував вартість палітурки (переплетення) (Kievskie eparkhialnie vedomosti, 1871, № 9).

Після закінчення навчального року звіти про учнівську бібліотеку публікувалися в Київських єпархіяльних відомостях. Це робилося, щоб інформувати батьків семінаристів і, очевидно, уникнути їхнього невдоволення.

Висновки. Отже, як для семінаристів, так і для учнів нижчих духовних навчальних закладів міста Києва не вистачало навчальних підручників і посібників. Протягом XIX ст. ця нестача була хронічною. Щоб вирішити цю проблему, у Київській духовній семінарії в 1870 р. було засновано учнівську бібліотеку. Для неї навіть було виділено окрему кімнату у старих будівлях семінарії. Учнівська бібліотека мала виконувати саме навчальну функцію. Фундаментальна бібліотека була слабо придатною для цього через свій науково-релігійний зміст і нестачу матеріалів педагогічного характеру.

У перші роки фонди учнівської бібліотеки поповнювалися безкоштовними пожертвуваннями духовенства літературою і грошима. У березні 1871 р. в ній вже було 460 книг різного змісту. Важливою допомогою в наповненні учнівської бібліотеки на початку 1870-х рр., тобто на початку її існування, стали кошти єпархіяльного духовенства.

Надалі основним джерелом утримання і поповнення учнівської бібліотеки були пожертвування самих семінаристів. Ця норма прописувалася навіть у семінарських статутах 1867 і 1884 рр. Розміри пожертвувань зазвичай були по кілька десятків копійок (до 1 руб) з однієї особи. Збиралися вони з усіх без винятку учнів спочатку двічі, а потім тричі на рік. Загальні розміри внесків вихованців в 1870–1880-х рр. становили приблизно 200 руб на рік, а вже на зламі XIX–XX ст. коливалися між 300 і 400 руб на рік. Часто за порушення навчально-виховної дисципліни учнів карали вимогами пожертвувати додаткові суми для учнівської бібліотеки.

Наприкінці століття в учнівській бібліотеці КДС зберігалось понад 1 500 найменувань книг у більше ніж 3 500 томах. Щорічно на потреби учнів виписувалося 6–9 періодичних видань.

References:

1. Delo pedagogicheskogo Sobraniya Kiyevskoy Dukhovnoy Seminarii ob uchenicheskoy biblioteke [Case of the Pedagogical Assembly of the Kiev Theological Seminary about the student library]. Fund 712 Kievskaya dukhovnaya seminariya, 1874 r., Inventory 3, File 26, Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv [in Russian].
2. Delo s otchetami o sostoyanii uchebnoy biblioteki [Dealing with Learning Library Status Reports]. Fund 712 Kievskaya dukhovnaya seminariya, 1888 r., Inventory 3, File 19, Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv [in Russian].
3. Doneseniye Inspektora Seminarii o predstavlenii deneg, pozhertvovavshikh v pol'zu uchenicheskoy biblioteki pri Seminarii i o pozhertvovanii knig [Report of the Inspector of the Seminary on the presentation of money donated to the student library at the Seminary and on the donation of books]. Fund 712 Kievskaya dukhovnaya seminariya, 1870 r., Inventory 3, File 38, Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv [in Russian].
4. Ob uchenicheskoy biblioteke [About the student library]. Fund 712 Kievskaya dukhovnaya seminariya, 1872 r., Inventory 3, File 61, Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv [in Russian].
5. Sostoyanii biblioteki fundamental'noy i uchenicheskoy, fizicheskogo kabineta i o postuplenii knig v biblioteku [On the state of the fundamental and student libraries, the physical cabinet and on the receipt of books in the library]. Fund 712 Kievskaya dukhovnaya seminariya, 1885 r., Inventory 3, File 14, Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv [in Russian].
6. Sostoyanii uchenicheskoy biblioteki i o yeyo soderzhanii [On the state of the student library and its contents]. Fund 712 Kievskaya dukhovnaya seminariya, 1887 r., Inventory 3, File 48, Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv [in Russian].
7. Otchet. Ob uchenicheskoy biblioteke pri Kiyevskoy Dukhovnoy Seminarii za 1870 god [Report. About the student library at the Kiev Theological Seminary for 1870]. *Kievskie eparkhialnie vedomosti* (1871. № 9, May 1) [in Russian].
8. Ot Pravleniya Kiyevskoy Dukhovnoy Seminarii [From the Board of the Kiev Theological Seminary]. *Kievskie eparkhialnie vedomosti* (1878, № 4, February 16), p. 36 [in Russian].
9. Uchilishchnyye zhurnaly [School magazines]. Fund 712 Kievskaya dukhovnaya seminariya, 1871 r., Inventory 3, File 1, Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv [in Russian].